



anderglobalsiten geleidelijk aan hun strategie aan het veranderen zijn door zelf autonome locatiekeuzes te maken. Het Wereld Sociaal Forum in Porto Alegre is een eerste stap in de goede richting, al is het nog te sterk gelinkt aan het Wereld Economisch Forum in Davos en is het Braziliaanse Porto Alegre verre van een 'global city'. Maar Porto Alegre staat wel bekend als een stad waar geëxperimenteerd wordt met basisdemocratie, die door het forum misschien ook een grotere bekendheid of meer media-aandacht kan krijgen. Lesage hoopt dat de grote contrasten tussen arm en rijk in 'global cities' zoals Brussel en Los Angeles de nodige vormen van verzet zullen genereren, om te beginnen op het niveau van de stedelijke overheden, die de bedrijven

die gebruik maken van de stedelijke faciliteiten zouden kunnen belasten in het voordeel van de eigenlijke bewoners. En misschien is de postmoderne atriumarchitectuur, waarvan banken en grote bedrijven zo graag gebruik maken om zich achter te verschanssen, wel de voorbode van het begin van het einde van de kapitalistische globalisering: de nieuwe mikpunten van antiglobalistisch verzet liggen in ieder geval voor het grijpen en er hoeft heus geen intercontinentale vlucht voor gemaakt te worden. De multiculturele en multiconfessionele menigte, die in de marge van de 'global cities' vertoeft, dient zich alvast als belangrijke bondgenoot aan.

Diederik Vandendriessche

### In en uit de vicieuze cirkel

**Noreena Hertz, IOU (I Owe You). Het gevaar van de internationale schuldenlast. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij Contact, 2004.**

Noreena Hertz heeft in het wereldje van de anderglobalisten een wat eigen positie. Voor de 'klassieke' activisten is ze waarschijnlijk te soft en te zeer media-minded. Samen met Naomi Klein had ze de status van een 'babe'. Ze komt uit de klassieke economische sector, en werkte zelfs ooit nog aan de grote programma's om Rusland op korte tijd tot een markteconomie uit te bouwen. Ze blijft binnen het economische kader denken, maar wil er een bijsturing van. Ze verzet zich niet principieel tegen het marktbeginsel, tegen de kapitalistische economie of tegen het denken in termen van groei. Een groot deel van haar tijd houdt ze zich bezig met optreden op congressen en samenkomsten waar de veronderstelde 'vijand' vergadert. Ze

gebruikt de moderne media voor haar boodschap en zit zo in een ander circuit dan de meeste andere anderglobalisten.

Dat ze niet zomaar in een hokje is te plaatsen heeft voor- en nadelen. Mensen die al langer bezig zijn met de problemen waar zij over schrijft, vinden misschien niet veel nieuws in haar boeken, en verwachten af en toe hardere analyses of conclusies. Wie al eens iets las van iemand als Susan George, blijft waarschijnlijk met een wat onbevredigd gevoel achter.

Tegelijk is het ook goed dat haar boodschap door haar eigen manier van functioneren op heel andere plekken terecht komt, en daar misschien toch een ander in beweging zet. Het is soms ook verfrissend om het verhaal in wat genuanceerdere bewoordingen te horen, en niet in een te 'activistisch' discours, dat wel eens vermoeiend dreigt te worden. Of ze door dat alles effectief



een eigen plek heeft veroverd, of veeleer tussen twee stoelen valt, zal moeten blijken in de toekomst.

Na haar bestseller *The Silent Takeover* heeft Hertz een boek geschreven over de internationale schuldenproblematiek: *IOU*. Dat de schuldenlast van heel wat ontwikkelingslanden als een soort molensteen om de nek werkt, is voldoende bekend. Maar hoe dat juist allemaal zo gekomen is, dat is niet altijd gemakkelijk te onthouden voor wie er niet echt in thuis is. Wie het allemaal eens op een rijtje wil lezen, vindt in dit boek zeker een begrijpelijk en goed geschreven overzicht.

Het boek begint met een soort 'heldenverhaal'. Hertz beschrijft de persoonlijke kruistocht van de zanger Bono bij allerlei groten der aarde om te pleiten voor schuldkwijtschelding in het kader van de actie Jubilee 2000. Er klinkt soms wel erg veel bewondering door, maar het is toch boeiend te lezen hoe dat allemaal gaat achter de schermen. Een figuur als Bono zie je wel altijd op het scherm met het juiste verhaal op de juiste plaats, maar er blijkt ook veel hard werk achter te zitten.

Dan begint de hoofdbrok van het boek, waarin de achtergronden van het schuldverhaal worden beschreven. Na de Tweede Wereldoorlog komt de carrousel van het kwistig uitdelen van leningen op gang, voornamelijk in het kader van de Koude Oorlog. Politieke belangen gingen voor op zinvolheid van projecten of betrouwbaarheid van partners. En wie na de Koude Oorlog uit de gunst was gevallen, kon ineens weer een hoop verliezen en moest gaan bedelen voor nieuw geld. Uit een grote reeks voorbeelden blijkt hoe cynisch daarbij te werk werd gegaan.

Verder wordt op verhelderende wijze uiteengelegd hoe exportkredietmaat-

schappijen allerlei (vaak dubieuze) transacties van 'eigen' bedrijven met het buitenland verzekerden en zo hebben bijgedragen aan de opbouw van immense bilaterale schulden. Het is vaak stuitend te lezen hoe overheden en privé-bedrijven in een hypocriet monsterverbond ontwikkelingslanden in de schulden duwen.

Het overschot aan petrodollars na de boom in de olieprijs zorgde opnieuw voor een hoop geld, die zo snel mogelijk opnieuw werd doorgesluisd naar de "kredietjunkies". Het idee van 'leningen als versnelde ontwikkeling' bleek voor heel wat ontwikkelingslanden echter nefast. Er werd vaak geen eigen evenwichtig beleid gevoerd, en de corruptie van heel wat lokale elites bleek schokkend. Het is vaak ontluisterend te lezen op welke basis tot leningen beslist werd.

Begin van de jaren tachtig komt de kater als een aantal Latijns-Amerikaanse landen niet meer kan of wil betalen. Een nieuwe episode in het schuldenverhaal komt op gang met de opbouw van enerzijds een sterkere controle door de multilaterale instellingen (Wereldbank en IMF) en anderzijds een obligatiemarkt. Het verhaal over hoe die obligatiemarkt werkt, bevestigt opnieuw het verhaal van dubieuze morele standaards en de merkwaardige wijze waarop 'betrouwbare' informatie wordt gebruikt om te beoordelen of het ene of het andere land een goede belegging is. De zogenaamde aasgieren zijn hier wel het ergst. In haar boek laat Hertz enkele mensen aan het woord: "Of de knappe Amerikaan (...) die me vertelde dat hij 'nu een land bezit' in de Stille Oceaan. 'Ik heb 80 percent van de uitstaande schuld ervan tegen korting gekocht, zes maanden voor de vervaldatum. Het land betaalde niet, en nu ben ik bezig beslag te laten leggen op al hun internationale activa.'



” Het verhaal over de Wereldbank en het IMF is bij velen wel bekend, maar wordt hier nog eens stap voor stap uitgelegd. Het is interessant te lezen hoe binnen die organisaties bij enkelen wel het besef groeit dat men helemaal niet goed bezig is, maar dat het toch nauwelijks mogelijk blijkt een en ander te keren. Heel wat ontwikkelingslanden kwamen in de wurgende ‘structurele aanpassingsprogramma’s’ terecht, met de gekende gevolgen.

In de loop van de jaren negentig komt dan de ommekeer langzaam op gang. Er komen programma’s voor schuldkwijtschelding. Het zogenaamde HIPC-initiatief (Highly Indebted Poor Countries) komt op gang. Er komen ronkende verklaringen van de politieke leiders. Maar in veel opzichten gaan de wijzigingen niet ver genoeg. De manier waarop landen al dan niet worden geselecteerd voor HIPC, of de criteria die worden gebruikt om te bepalen wat een ‘houdbaar’ schuldniveau is, zijn zeer ontoereikend, waardoor de schuldschijf niet wordt doorbroken.

Hertz besteedt daarna enkele hoofdstukken aan de ontwrichtende effecten van de schuld voor de ontwikkelingslanden. Dit stuk van het boek laat wat gemengde gevoelens na. Het is goed dat uitvoerig gewezen wordt op de risico’s van ineenslopende staten. Het blijft zonder meer nuttig om te blijven herhalen hoe groot de ellende is voor landen die meer aan schulden moeten blijven betalen dan ze kunnen besteden aan eigen sociale voorzieningen. Het is ook goed uit te leggen hoe de crisis in de ontwikkelingslanden gevolgen kan hebben voor de landen aan de andere kant van de wereld. En toch valt dit deel van het boek niet helemaal in de juiste plooi. Als lezer heb je het gevoel dat de ‘economische’ bril van Hertz haar verhindert om een evenwichtige analyse te maken. Zo zou

een meer doorgedreven ecologische analyse (met b.v. aandacht voor dingen als ecologische schuld en ongelijke ecologische ruil) een beter uitgebalanceerd verhaal opleveren. Nu lijkt ze causale verbanden te suggereren tussen opkomst van fundamentalisme en schuldproblemen die haaks lijken te staan op de soms zeer genuanceerde toon in de rest van het boek. Hertz lijkt hier een beetje te aarzelen tussen de twee stoelen waar ze op wil zitten.

In het laatste deel van het boek stelt de auteur oplossingen voor. Hierbij bouwt ze consequent door op de lijn die ze in haar analyse van het probleem gebruikte. Ze wil vooral het systeem veranderen door de spelregels en instrumenten te wijzigen. En enkele van haar voorstellen zijn zeker interessant. In eerste instantie wil ze vooral nieuwe criteria om te bepalen welk deel van de schuld als ‘onwettig’ kan worden beschouwd, en dus mag worden geschrapt. Daarbij wordt ook gezocht naar manieren om te voorkomen dat je door kwijtschelding ondemocratische regimes gaat belonen. Verder wordt het idee ontwikkeld dat je de schuldkwijtschelding kunt afmeten aan de mogelijkheid om de Millenniumdoelstellingen nog te halen. Het gaat hierbij ook over een beoordeling en een afweging, maar het principe van gerechtigheid primeert op andere. Een ander idee is de mogelijkheid van een ‘faillissement’ van een land, waarna men met een schone lei kan herbeginnen. Ten slotte wordt het idee ontwikkeld van een ‘regeneratietrust’. Het komt erop neer dat de tegenwaarde van een kwijtgescholden bedrag in een fonds komt, dat – mee beheerd door de civiele samenleving – dat geld opnieuw moet investeren in b.v. gezondheidszorg of onderwijs. Voor de toekomst vraagt Hertz naast dit alles een veel zorgvuldiger omgang met leningen.



Is dit een goed boek? Het blijft zoals gezegd een beetje tussen twee stoelen steken. Het overzicht van de opbouw van de schulden is zeer verhelderend en begrijpelijk uitgelegd voor mensen die het probleem nog niet kenden. Als daardoor een nieuw publiek kan bereikt worden, dan is dit boek zeker geslaagd. De vaak genuanceerde en niet-pamflettaire manier van schrijven is in veel opzichten verfrissend. Zo is er veel aandacht voor de grote verantwoordelijkheid van de politiek verantwoordelijken in de ontwikkelingslanden, waardoor er niet vervallen wordt in een verkeerd zwart-witdenken. Het boek beschrijft op een boeiende wijze hoe ondoordacht, willekeurig en soms perfide, beslissingen worden genomen (en spelletjes worden gespeeld in het geval van de 'aasgieren') die het leven van miljoenen mensen rechtstreeks beïnvloeden. De voorgestelde oplossingen zijn de moeite van het onderzoeken waard. Velen zullen op dit punt misschien meer verwachten, maar haar voorstellen zijn toch bruikbaar dan heel wat pleidooien om even met een of andere magische vingerknip de onrechtvaar-

dige mondiale kapitalistische structuren te wijzigen, waarna alles natuurlijk beter wordt...

Tegelijk blijf je met een wat onduidelijk gevoel zitten. De economische analyse heeft haar tekortkomingen. Zo zou een meer ecologische bril, met onder meer een kritiek op het groeimechanisme, bijkomende inzichten opleveren. De manier waarop de ontwrichting in het heden wordt beschreven – in het tussenhoofdstuk – is zoals gezegd niet helemaal evenwichtig, en zorgt voor een stijlbreuk in het boek.

Het zou boeiend zijn te weten door wie dit boek gelezen wordt. Als Noreena Hertz er echt in slaagt een nieuw publiek te bereiken voor dit verhaal, als mensen uit de klassieke machtscentra door het verhaal en de verschijning van Hertz dingen gaan doen die ze anders niet deden, dan is dit schitterend. Als dit allemaal niet zo is, dan is het niet helemaal duidelijk waar Noreena Hertz met haar volgende boek naartoe moet.

Jan Mertens

## Keuzes en contradicties

**Martin Van Hees en Marian Verkerk (red.), *Het goede leven. Over oude en nieuwe waarden*, Amsterdam, Boom, 2004, 143 p.**

De dominante liberale stelling dat opvattingen over de invulling van het 'goede leven' een privézaak zijn, en dus geen deel uitmaken van het politieke debat, botst herhaaldelijk met een groen discours. De problematiek van het leven binnen grenzen als een maatschappelijk vraagstuk brengt onvermijdelijk de vraag naar toe te laten levenswijzen op de politieke agenda. Groenen hebben al

dikwijls ondervonden dat dat in onze samenleving lopen op een slappe koord is, want je wordt heel snel als moralist versleten. Maar wanneer het herzien van productie- en consumptiepatronen maatschappelijk aan de orde is dan kunnen we niet ontsnappen aan een publiek debat over het 'goede leven', over dat waar het echt op aan komt, en dus over waarden. Wellicht is het niet toevallig dat er de laatste jaren heel wat filosofieboeken verschijnen die zich tot een groter publiek richten en gaan over deugden, levenskunst, waarden e.d. De worsteling met wat ons in moderne tijden als levensidealen wordt voorgehouden is alom tegenwoordig. Het voorliggende